

УДК 316.42

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ПЕРІОДИЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ ФОРМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

CONCEPTUALIZATION AND PERIODIZATION OF SOCIO-HISTORICAL FORMS OF GLOBALIZATION IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY GLOBAL PROBLEMS

Субботін В. М.,

директор Державного підприємства
«Головний навчально-методичний центр
Держпраці», здобувач НПУ ім. М. Драгоманова
(Київ, Україна), e-mail: subbotinv@ukr.net

Subbotin V. M.,

Director State Enterprise «Main Educational and
Instructional Center Under State Service of Ukraine
for Labor», applicant of National Pedagogical
Dragomanov University (Kyiv, Ukraine), e-mail:
subbotinv@ukr.net

Відповідно до завдань соціально-філософського дослідження, метою статті є здійснити аналіз концептуальних моделей розуміння глобалізації та різновидів періодизації глобалізаційних процесів. Показано, що все більший розвиток отримують ідеї глобального еволюціонізму, його прибічники будують свої позиції на тому, що протягом виникнення і наступного розвитку спочатку неорганічного, а потім на його основі органічного світу, в надрах якого виникла людина і, як наслідок, соціальний світ, відбувається цілісний еволюційний процес, тобто глобальна еволюція. Також досліджуються – підхід до періодизації глобалізації, який трактує її через розвиток ТНК та розуміння глобалізації як нового якісного етапу у розвитку інтернаціоналізації суспільного і господарського життя.

Розглядаючи сучасну ситуацію значної різниці між бідними і глобалізованими країнами, окреслюються та обґрунтовуються основні причини цього, зокрема: хибна економічна політика, яка не дозволила використати переваги в робочій силі, початково невідгідне географічне розташування за відсутності до того ж прямого виходу до моря деяких країн, висока вартість транспортних витрат у бідних країнах. На підставі аналізу базатих досліджень щодо змін розподілу прибутків в окремих країнах по верствах населення в доповіді чітко зазначено, що глобалізація може бути засобом підвищення рівня життя.

Відзначається, що суспільно-історичні форми глобалізації можливо описати і у просторово-часових вимірах: екстенсивність глобальних мереж, інтенсивність глобальної взаємозв'язаності, динаміки глобальних потоків і схильність до змін глобальної взаємозв'язаності, а організаційні виміри – це інфраструктура глобалізації, інституціоналізація глобальних мереж і здійснення влади, модель глобальної стратифікації та домінуючі способи глобальної взаємодії.

Ключові слова: глобалізація, соціальні структури, глобальний еволюціонізм, інтернаціоналізація, ТНК, капіталізм.

In accordance with the objectives of the socio-philosophical study, the purpose of the article is to analyze the conceptual models of understanding globalization and the variations in the periodization of globalization processes. It is shown that the ideas of global evolutionism are becoming more and more developed, its supporters build their positions on the fact that during the emergence and subsequent development of the first inorganic, and then on its basis, the organic world, in the depths of which man arose and, as a consequence, the social world there is a holistic evolutionary process, that is, global evolution. It also explores the approach to the periodization of globalization, interprets it through the development of MNCs and the understanding of globalization as a new qualitative stage in the development of the internationalization of social and economic life.

Considering the current situation of a significant difference between poor and globalized countries, the main reasons for this are indicated and justified, in particular: erroneous economic policies that prevented the use of advantages in the workforce, an initially disadvantageous geographical position in the absence of direct access to the sea of some countries, high cost of transportation in poor countries. Based on the analysis of many studies on changes in the distribution of profits in individual countries by population, the report clearly states that globalization can be a means of improving living standards.

It is noted that the socio-historical forms of globalization can also be described in space-time dimensions: the extensiveness of global networks, the intensity of global interconnectedness, the dynamics of global flows and the tendency to change global interconnectedness, and organizational dimensions are the globalization infrastructure, the institutionalization of global networks and the implementation of power, the model global stratification and dominant ways of global interaction.

Keywords: globalization, social structures, global evolutionism, internationalization, multinational corporation, capitalism.

Нинішній етап глобалізації має риси епохальних всесвітніх змін соціальної структури, початку інформаційного століття і «краху спроб соціалізму і національно-визвольних рухів країн третього світу запропонувати альтернативу світовому капіталізму» [18, с. 4–5].

Суспільно-історичні форми глобалізації дослідники відносять також до «просторово-часових та організаційних властивостей світової взаємозв'язаності окремих історичних епох» [1, с. 39]. На їхню думку, ці форми можливо описати в чотирьох просторово-часових вимірах: екстенсивність глобальних мереж, інтенсивність глобальної взаємозв'язаності, динаміки глобальних потоків і схильність до змін глобальної взаємозв'язаності, а організаційні виміри – це інфраструктура глобалізації, інституціоналізація глобальних мереж і здійснення влади, модель глобальної стратифікації та домінуючі способи глобальної взаємодії [1, с. 44].

Автори виділяють чотири періоди глобалізації:

1. Доба передмодерну – 9 – 11 тис. років тому;
2. Доба раннього модерну – орієнтовно 1500–1850 роки;
3. Доба модерну – орієнтовно 1850–1945 роки;
4. Сучасна доба – починаючи з 1945 р. [1, с. 478–489].

Цікаво, що все більший розвиток отримують ідеї глобального еволюціонізму. Його прибічники будують свої позиції на тому, що протягом виникнення і наступного розвитку спочатку неорганічного, а потім на його основі органічного світу, в надрах якого виникла людина і, як наслідок, соціальний світ, відбувається цілісний еволюційний процес, тобто глобальна еволюція.

Водночас західний дослідник Дж. Модельскі розглядає глобалізацію як еволюцію глобальної політики, що має, на його думку, тричленну класифікацію її «ер», кожна з яких тривала 450–500 років:

1. Ера євразійського типу, що почалася близько 930 р.
2. Західноєвропейська ера (приблизно з 1420 р.).
3. Постзахідноєвропейська ера (приблизно з 1850 р.) і додає Гіпотетичну еру, що почнеться з 2300 р. [Див.: 4].

Водночас польський дослідник Гж. Колодко вважає, що відлік глобалізації можливо було б починати з фінікійців, продовжувати до Марко Поло (1254–1324), але зазначає, що перша велика фаза глобалізації – це колоніалізм [Див.: 5].

Другий великий перелом у глобалізації економіки, що визначив нову технологічну еру, мав місце у XIX ст.

Третій великий перелом пов'язаний з експортно-інтернетівською революцією, а група

вчених історію економічної глобалізації умовно поділяє на екстенсивний, в основному в XIX ст. та інтенсивний, періоди в основному в XXI ст. [Див.: 6].

Розуміючи глобалізацію як новий якісний етап у розвитку інтернаціоналізації господарського життя, дослідники також визначають кілька її етапів: 1. Міжнародне економічне співробітництво, що торкалося насамперед сфери обороту і було пов'язане з торгівлею – кінець XVIII – початок XX ст.; 2. Міжнародний рух капіталу з розвитком сталих господарських зв'язків між країнами і народами і з виходом виробництва за межі національних кордонів – кінець XIX ст.; 3. Міжнародна економічна інтеграція, зумовлена поглибленням міжнародного поділу праці, інтернаціоналізацією капіталу, глобальним характером НТП і підвищенням ступеня відкритості національних економік і свободи торгівлі [Див.: 2].

У свою чергу, Я. Н. Пітерзе у статті, надрукованій у перекладеному з англійської мови збірнику «Глобальні модерності» вважає, що процес глобалізації починається у 1500 році і переживає пік, починаючи з XIX ст. [7, с. 75]. При цьому автор, узагальнюючи часові рамки з посиланням на відомих дослідників, сформував таблицю, в якій виклав їхні думки щодо початку процесу глобалізації та її характерні ознаки (рубрики)

Цікавим підхідом до періодизації глобалізації, який трактує її через розвиток ТНК (транснаціональної корпорації). Тобто, перший етап характеризується тим, що протягом нього створювалися глобальні ринки для стандартизованих споживчих товарів, коли типовою є фірма, що діє на загальносвітовому ринку і є великим національним продуцентом, який використовує ефект економії на зростанні масштабів виробництва для масового постачання своєї продукції до багатьох країн.

У процесі реалізації першого етапу почав формуватися другий етап глобалізації, коли під впливом курсу на скорочення витрат великі фірми західних країн переводили окремі ланцюги виробництва в регіони з дешевою робочою силою.

Нині настав третій етап, в процесі якого формуються нові моделі підприємництва для досягнення глобальної конкурентоспроможності в постіндустріальний період [Див.: 3].

Якщо дотримуватися цих поглядів, то слід зазначити, що першою ТНК у світі була Ост-Індська компанія, заснована у 1599 р. у Лондоні, яка отримала від англійського уряду монополне право на торгівлю в Східній Індії. З 1601 р. англійці стали відправляти туди свої кораблі, закладаючи основи стабільної світової торгівлі, а також міцний фундамент колоніальної політики.

Другою ТНК стала голландська Ост-Індська компанія, яка розвивала торгівлю відносини з Азійськими країнами головним чином через Цейлон та Індонезію, а потім через Японію. Компанія отримала широкі повноваження і право не тільки на монополну торгівлю, а й на освоєння поселень на території Америки, островах Тихого

океану та узбережжі Західної Африки [10, с. 663–664].

Таким чином європейці вперше в історії людства виїшли на світовий рівень торгівлі і започаткували міжнародні відносини у глобальному масштабі.

Цікавою є зміна поглядів відомого американського дослідника У. Робінсона, який спочатку визначився з періодизацією глобалізації в статті у співавторстві з Р. Бербахом, а потім в одноосібній монографії.

У статті зазначалося, що сучасна глобалізація – це четверта епоха світової історії капіталізму, тоді як перша пов'язана з Великими географічними відкриттями та завоюваннями. Друга – це розвиток промислового капіталізму, виникнення буржуазії і національних держав. Третя розпочалася на початку XX ст. з розвитком монополістичного капіталізму і формуванням фінансово-промислового капіталу [11, с. 10–39].

При цьому у статті зазначається, що, можливо, першою подією, яка сповістила про перехід до епохи глобалізації, було оголошення у 1971 р. Президентом США Р. Ніксоном відмови від золотого стандарту, після якої розпочався перехід від фази світового капіталізму, в межах якого існували національні держави, відносини між якими були чітко визначені рамками інституціональних, організаційних, політичних і регулятивних структур, до нової транснаціональної фази, яка тільки почала формуватися [11, с. 12].

У монографії [18] У. Робінсон доводить, що сучасна глобалізація – це кульмінаційна, четверта епоха багатвікового розвитку капіталізму, а початок капіталістичної епохи він датує часами феодальної Європи та віком Великих географічних відкриттів і завоювань, періоду меркантилізму і первинного накопичення капіталу – XIV – кінець XVIII ст.

Другий період пройшов у кінці XVIII – на початку XIX ст., коли сформувався класичний капіталізм, відбулася промислова революція і становлення буржуазії, а також формування націй-держав. Третій період тривав з початку XIX ст. і до 70-х років XX ст. при розвитку монополій, консолідації світового ринку і системи національних держав як основ світового капіталізму.

На підставі виміру світової торгівлі у співвідношенні зі світовим доходом, переміщення капіталу за обсягами іноземного капіталу до країн, що розвиваються, відносно їх ВВП, міграції за кількістю мігрантів до США ООН зазначило, що жоден з цих параметрів не був достатньо великим, щоб було можливим до 1870 року використати термін «глобалізація».

Тому ООН у доповіді «Глобалізація, зростання та бідність» визначила, що перша хвиля сучасної глобалізації проходила в період з 1870 по 1914 рік, базуючись на комбінації двох факторів – здешевленні транспортних перевезень і зниженні тарифних бар'єрів, що вперше було передбачено англо-французькою угодою. При цьому основною особливістю торгівлі того періоду став обмін сировини на промислові товари, а питома вага

експорту в загальному світовому доході подвоїлася і досягла орієнтовно 8% [Див. аналіз доповіді у: 17].

Якщо у 1870 році питома вага іноземного капіталу в країнах, що розвиваються, становила 9% їх доходів, то до 1914 року вона зросла до 32%. Збільшення доходів населення на одну особу за 50 років до 1870 року становило 0,5% на рік, тоді як у період 1870–1914 рр. воно зросло до 1,3%.

Разом із тим слід зазначити, що якщо протягом 1820–1870 рр. чисельність бідних людей була практично постійною, знижуючись лише на 0,3% за рік, то протягом першої хвилі глобалізації темпи зниження зросли до 0,8% за рік, але вони були меншими за темпи зростання населення і тому чисельність бідних людей зросла.

У період 1914–1945 рр. продовжувалося зниження вартості перевезень, особливо морським транспортом, але різко змінилася торговельна політика, яка була спрямована на протекціонізм внутрішніх ринків. Це призвело до зниження обсягів світової торгівлі, внаслідок чого до 1950 року експорт, як питома вага світового прибутку, зменшився до рівня 1870 року – 5%.

ООН зазначає, що протекціонізм знищив плоди 80–ти років технічного прогресу в області транспорту, але ще більше постраждали ринки капіталу. Більшість країн встановили жорсткий контроль за експортом капіталу і тому до 1950 року питома вага іноземного капіталу в прибутках країн, що розвиваються, знизилася до 4% проти 9% у 1870 році.

Майже загальна відмова від глобалізації не дала позитивних зрушень у зменшенні нерівності доходів населення. Аналізуючи тенденції розвитку світової економіки за цей період, А.Меддісон зазначив, що в період між 1870 – 1913 роками світова торгівля зростала менше, ніж світовий прибуток, і ступінь нерівності між регіонами значно збільшився [17, с. 22].

Крім того, цей період, який можна назвати «періодом антиглобалізації», чисельність бідних у світі зросла орієнтовно на 25%, оскільки кількість забезпеченого населення зростала набагато повільніше, ніж загальний приріст населення.

Друга хвиля глобалізації, початок якої датується ООН 1950–м роком, фактично почалася після укладання Генеральної угоди по торгівлі і тарифах, яку підписали 23 країни. В ній була досягнута домовленість щодо зниження торговельних бар'єрів як по рівнях тарифів, так і по нетарифних заходах. Тобто, країни перейшли до лібералізації торгівлі, що при співпаданні зі зниженням після 1950 року вартості морських перевезень зумовило значне зростання обсягів світової торгівлі. Так, якщо у 1970 році обсяги експорту товарів у світовому вимірі становили близько 316 млрд. дол. США, то в 2008 році вони зросли до 16026 млрд. дол. США, або більше, ніж у 50 разів (наші підрахунки за даними UNCTAD) [12; 19].

Зазначимо, що була продовжена генеральна лінія розвинутих країн відносно країн, що розвиваються – обмін промислових товарів на

сировину. Це зумовило подальше зростання розриву між багатими і бідними країнами.

Фактично можна констатувати, що протягом другої хвилі глобалізації діяли дві торговельних системи: стара – «Північ–Південь» і нова – «Північ–Північ», що базувалася на ГАТТ.

Як зазначено у доповіді ООН, світова нерівність країн була сумою трьох компонентів – рівності між розвинутими країнами, нерівності між розвинутими і країнами, що розвиваються, та незначних змін в останніх.

Розглядаючи глобалізацію із застосуванням підходів до оцінки розвитку економіки, Дж. Модельські сформував поняття щодо двох процесів – довгих циклів і К–хвиль, які фіксували злети і падіння провідних секторів глобальної економіки. При цьому згадані сектори були водночас і індустріальними, і торговельними та являли собою інноваційні стрибки в економічній і комерційній організації, коли довгий цикл – це механізм, який стимулює глобальний політичний процес, а К–хвилі – двигуни глобальної економіки [4, с. 139–140].

За оцінкою Світового Банку, який застосував термін «хвилі глобалізації», їх періодизація виглядає таким чином:

1. Перша хвиля – 1870–1914 рр.: поєднання розвитку транспортних систем, здешевлення транспортних тарифів і тарифних бар'єрів у торгівлі;

2. Друга хвиля – 1945–1980 рр.: відродження інтернаціоналізму, лібералізація торгівлі при високих бар'єрах з боку розвинутих країн на продукцію сільського господарства і промислові товари країн, що розвиваються;

3. Нова хвиля – почалася близько 1980 року після того, як велика група країн, що розвиваються, ввійшла у світову економіку при посиленні водночас міграційних потоків [13].

У контексті дослідження глобальних суспільних процесів (як у світі, так і в Україні) необхідно враховувати, т.зв. «нова хвиля глобалізації», яка розпочалася близько 1980 року, характеризується тим, що велика група країн, що розвиваються, вийшла на глобальний ринок. Але при цьому сформувався група країн, яка за класифікацією ООН стала називатися Least Developed Countries – найменш розвинуті країни світу, в яких зменшувалися прибутки і рівень добробуту. Ще однією особливістю було знову суттєве зростання міжнародної міграції і руху капіталу.

Характеризуючи ці зміни, ООН в доповіді зазначає, що головним зрушенням стало стрімке зростання експорту продукції трудомісткого виробництва з країн, що розвиваються. Так, питома вага готової продукції з таких країн, як Китай, Бангладеш і Шрі-Ланка, вище середньосвітового рівня на 81%, а в Індії, Туреччині, Марокко та Індонезії вона наблизилася до цього рівня [14, с. 45–46].

Другим важливим фактом виявилось зростання питомої ваги країн, що розвиваються, у сфері експорту послуг. Якщо на початку 1980–х років

цей показник у них знаходився на рівні 9% проти 17% розвинутих країн, то протягом третьої хвили глобалізації (кінець 1990–х – початок 2000–х рр.) він майже подвоївся, сягнувши 17%, а питома вага розвинутих країн по експорту послуг в загальному експорті зросла лише з 17 до 20%. Зумовлено це було змінами в умовах лібералізації сфери іноземних інвестицій.

Розглядаючи ситуацію значної різниці між бідними і глобалізованими країнами, окреслимо кілька причин цього: хибна економічна політика, яка не дозволила використати переваги в робочій силі, початково невігідне географічне розташування за відсутності до того ж прямого виходу до моря деяких країн, висока вартість транспортних витрат у бідних країнах.

На підставі аналізу багатьох досліджень щодо змін розподілу прибутків в окремих країнах по верствах населення в доповіді чітко зазначено, що глобалізація може бути засобом підвищення рівня життя.

Можна сформулювати низку питань, які турбують різні групи країн.

1. Найменш глобалізовані країни – головна причина стурбованості тим, що вони (країни) можуть відстати від інших країн і не зможуть вийти на глобальні ринки навіть за умови зміни своєї політики, що викликано довгою економічною ізоляцією. При цьому ООН вважає, що головна задача для тих країн, які не проведуть індустріалізацію, це розробка альтернативних програм розвитку і дозвіл міграції в інші регіони.

Другою причиною є неспроможність держави, зумовлена нездатністю деяких урядів контролювати свою територію. Чисельність населення найменш глобалізованих країн досягає 2 млрд.

2. Нові країни, що глобалізуються, мають чисельність населення орієнтовно 3 млрд. осіб:

а) відсутність доступу на ринки, особливо на ринки багатих країн.

Зазначимо, що саме протиріччя між цими і високо розвинутими країнами щодо торгівлі аграрною продукцією зумовили ситуацію, за якої раунди торговельних переговорів досі не закінчені. Головною причиною стало небажання розвинутих країн знизити рівень бюджетної підтримки власних фермерів і субсидування експорту аграрної продукції, а також зростаюча тенденція підвищення ними тарифів на готову для вживання продукцію, яка виробляється в країнах, що розвиваються, не згадуючи вже про спроби включати в угоди інституціональні вимоги щодо стандартів праці та навколишнього природного середовища;

б) залежність від непередбаченості закордонних інвесторів, а також страх перед можливими фінансовими і валютними кризами, які особливо посилилися після економічно-фінансової кризи, що розпочалася в 2008 році;

в) неконкурентоспроможність, адже типова країна, що розвивається, змушена конкурувати з великими корпораціями із багатих країн, для

яких характерні і більша економічна потужність, і більший досвід дій на глобальних ринках;

г) необхідність створення сприятливого інвестиційного клімату для закордонних фірм, що, природно, викликає переконання у дії глобалізації не на користь працівників і зростаючій нерівності;

д) погіршення навколишнього природного середовища внаслідок швидкої індустріалізації в нових країнах, які глобалізуються, що може підвищити забруднення та виснажувати природні ресурси;

е) соціальне переміщення – значні внутрішні міграції із сільської місцевості до міст;

ж) міжнародний дисбаланс впливу як втрата деякими країнами, що розвиваються, права голосу на міжнародній арені, який вони мали за рахунок співробітництва з конкуруючими супердержавами.

3. Багаті країни переймаються зовсім іншими проблемами:

а) тероризм, який посилюється внаслідок глобалізації;

б) нерівність між багатими країнами;

в) переміщення робочих місць у країни з низькою заробітною платою;

г) зростання соціальної нерівності.

У цілому ООН до глобальних проблем відносить такі: 1. Зростаючу світову нерівність; 2. Глобальне потепління; 3. Зміни ролі урядів, робочої сили і капіталу [16, с. 62].

На підставі детального аналізу ситуації у світі, запропонувала програму дій щодо побудови єдиної світової економіки, де: першим кроком є проведення «раунду розвитку» переговорів в рамках СОТ; другим кроком – покращання інвестиційного клімату в країнах, що розвиваються; третім елементом програми названо надання населенню якісної освіти та забезпечення охорони здоров'я, стимулювання внеску батьками грошей на освіту своїх дітей. При цьому поєднання сприятливого інвестиційного клімату і високоякісної освіти є обов'язковою умовою для надання бідним людям можливості брати участь в економіці, що розширюється; четвертим елементом представлено забезпечення соціального захисту, пов'язане з більшою динамікою ринку робочої сили, що притаманна відкритій економіці.

У зв'язку з цим ООН намагається визначитися, які реформи будуть ефективними у відносно багатій країні для працівників офіційного сектору, а які – у бідних країнах для великої кількості низькооплачуваних працівників, зайнятих у тіньовій економіці та в сільському господарстві; п'ятим елементом визначено більший обсяг і краще керована іноземна допомога, яка повинна бути спрямована на: проведення реформ щодо поліпшення інвестиційного клімату і зміцнення соціальних служб у країнах з низьким прибутком; вирішення специфічних, пов'язаних з географією та охороною здоров'я проблем бідних країн і груп населення. При цьому допомога повинна бути спрямована на дослідження і розробку медичних і сільськогосподарських технологій, які зможуть змінити положення в країнах, що потерпають,

наприклад, від малярії (зауважимо, що при цьому в Програмі дій зовсім не згадується про допомогу у вирішенні продовольчої проблеми); шостою сферою є реструктуризація боргів, коли багато країн, особливо в Африці, обтяжені надлишковими боргами, зниження яких дозволить їм брати участь у глобалізації. ООН вважає важливим включення реструктуризації боргів у загальний контекст іноземної допомоги бідним країнам, але вона повинна бути не частиною загального обсягу допомоги, а доповнювати його; сьома сфера – це проблема парникових газів і глобального потепління, вирішення якої особливо відобразиться на бідних країнах і бідних людях [1, с. 210–211].

Зазначимо, що зниження вартості комунікацій, інформації та транспорту, чому й набула поширення глобалізація, вже не повернути назад. Але зниження торговельних й інвестиційних бар'єрів, що вже сталося, може бути втрачено, якщо переважають сили протекціонізму і націоналізму, як то відбулося в 30–х роках ХХ ст. Вони стануть руйнівною за діями реакцією на проблеми, які створює глобалізація. Можна знайти розумні відповіді на побоювання з приводу глобалізації, не жертвуючи при цьому тим потенціалом глобальної економічної інтеграції, який треба спрямувати на службу бідним країнам і малозабезпеченим людям. Багато бідних людей виграють від глобалізації і задача в тому, щоб включити максимальну кількість людей у цей процес, а не повертатися до замкненості та націоналізму [Див.: 8; 9].

Таким чином, підсумовуючи оцінку поглядів дослідників глобалізації, можна зробити наступні висновки:

1. Глобалізаційні процеси почалися з перших кроків людини з центрів цивілізацій за їх межі незалежно від того, чи то було освоєння нічийних земель, чи завоювання чужих територій, чи з пізнавальною метою знайти межу Ойкумени (заселені людьми землі).

2. Історична періодизація глобалізації тісно пов'язана з розвитком і поширенням економічного простору людства, розвитком і розповсюдженням технологій – від найгеніальнішого винаходу людини – колеса, до сучасних інформаційних і нанотехнологій [4, р. 202].

3. Розвиток глобалізаційних процесів відбувається хвилеподібно з виходами на вершини і поступовим затуханням хвилі для початку нового підйому.

4. Прискорений у ХХ–ХХІ ст. розвиток наукових технологій, розуміння того, що людство єдине і планета у нас одна, приводить до того, що хвилі глобалізаційних процесів стають все коротше і коротше, ставлячи перед людством задачі об'єднання своїх зусиль в умовах життя у глобальному світі.

В цілому слід зазначити, що основу періодизації глобалізації складають наступні підходи: суспільно–історичний та економічний, з висловленням думок щодо її еволюції, змін у політиці провідних держав світу та розвитку міжнародних економіко–господарських відносин [6, р. 25].

Список використаних джерел

1. Гелд, Д., Мак–Грю, Е., Голдблатт, Д., Пerratон, Дж., 2003. 'Глобальні трансформації: політика, економіка, культура', К.: *Фенікс*, 584 с.
2. Зеленов, ЛА., Владимиров, АА., Степанов, ВИ. 2010. 'Современная глобализация: состояние и перспективы', М.: *ЛЕНАНД*, 304 с.
3. Елизаренко, ТП., 2004. 'Интернационализация накопленной как материальная основа современной глобализации', М.: *Научн. кн.*, 200 с.
4. Модельски, Дж. 2005. 'Эволюция глобальной политики (II)', *Полис*, №4, с.124–142.
5. Колодко, ГжВ., 2002. 'Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн', К.: *Основні цінності*, 248 с.
6. Лось, ВА., Урсул, АД., Демидов, ФД., 2009. 'Глобалізація і перехід к устойчивому развитию: [моногр.]', М.: *Изд-во РАГС*, 316 с.
7. Пітерзе, ЯН., 2008. 'Глобалізація і гібридизація', *Глобальні модерності*, К.: *Ніка–Центр*, с.73–106.
8. Седлачек, Т., 2017. 'Економіка добра і зла. Слідами людських пошуків: від Гільгамеша до фінансової кризи', Львів: *Видавництво Старого Лева*, 520 с.
9. Флорида, Р., 2007. 'Креативный класс: люди, которые меняют будущее', М.: *Классика–XXI*, 421 с.
10. Чумаков, АН., 2006. 'Ост–индская компания. Глобалистика', *Глобалистика: международный междисциплинарный энциклопедический словарь / К. А. Абишев [и др.]; редкол.: И. И. Мазур [и др.]; сост.: И. И. Мазур, А. Н. Чумаков, М.; СПб.; Нью–Йорк: ИЦ Елима: ИД Путер*, с.663–664.
11. Burbach, R., Robinson, W.I., 1999. 'The fin di siecle debate: globalization as epochal shift', N.Y., Vol.63, №1, p.10–39.
12. 'Commodity Yearbook 2003', 2003, New York; Geneva: *UN*, 464 p.
13. 'Globalization, Growth and Poverty. A World Bank Policy Research Report', №4: *Oxford University Press*, 174 p.
14. 'Human Development Report 2017', 2018, New York, Oxford: *Oxford University Press*, 296 p.
15. Engdahl, W., 2011. 'A century of war. Anglo–American oil politics and the New World Order', Wiesbaden: *Dinges & Frick*, 356 p.
16. Kikushi, Ts., 2007. 'Intraregional cooperation and interregional competition in the Age of Globalization', *Japan review of international affairs / Japan institute of international affairs*, Tokyo, Vol.11, №1, p.60–75.
17. Maddison, A., 2001. 'The World Economy: Millennial Perspective', Paris: *OECD*, 383 p.
18. Robinson, W.I., 2004. 'A theory of global capitalism: Production, class and state in a transitional world', Baltimore, London: *Johns Hopkins univ. press*, 224 p.
19. 'UNCTAD. Handbook of Statistics, 2009', 2009, UN: *New York and Geneva*, 492 p.
20. Subbotin, V., 2017. 'Trends of globalization and transformation of socio–cultural development', *World cultural values: pedagogical and psychological aspects of education of younger generation*, Aktay: «Өрпей» БАҒО», p.13–16.

References

1. Geld, D., Mak–Grju, E., Goldblatt, D., Perraton, Dzh., 2003. 'Global'ni transformacii': polityka, ekonomika, kul'tura (Global transformations: politics, economy, culture)', K.: *Feniks*, 584 s.
2. Zelenov, L.A., Vladimirov, A.A., Stepanov, V.I. 2010. 'Sovremennaja globalizacija: sostojanie i perspektivy (Modern globalization: state and prospects)', M.: *LENAND*, 304 s.
3. Elizarenko, T.P., 2004. 'Internacionalizacija nakoplenij kak material'naja osnova sovremennoj globalizacii (The internationalization of savings as the material basis of modern globalization)', M.: *Nauchn. kn.*, 200 s.
4. Model'ski, Dzh. 2005. 'Jevoljucija global'noj politiki (II) (The evolution of global politics (II))', *Polis*, №4, s.124–142.
5. Kolodko, GzhV., 2002. 'Globalizacija i perspektivy razvytku postsocialistichnyh kraj'n (Globalization and prospects for the development of post–socialist countries)', K.: *Osnovni cinnosti*, 248 s.
6. Los', V.A., Ursul, A.D., Demidov, F.D., 2009. 'Globalizacija i perehod k ustojchivomu razvitiyu: [monogr.] (Globalization and

the transition to sustainable development: [monogr.]», M.: *Izd-vo RAGS*, 316 s.

7. Piterze, JaN., 2008. 'Globalizacija i gibrydzacija (Globalization and hybridization)', *Global'ni modernosti*, K.: *Nika-Centr*, s.73–106.

8. Sedlachek, T., 2017. 'Ekonomika dobra i zla. Slidamy ljuds'kyh poshukiv: vid Gil'gamesha do finansovoi' kryzy (The economy is good and evil. In the footsteps of human searches: from Gilgamesh to the financial crisis)', L'viv: *Izdavnyctvo Starogo Leva*, 520 s.

9. Florida, R., 2007. 'Kreativnyj klass: ljudi, kotorye menjajut budushhee (Creative class: people who change the future)', M.: *Klassika-XXI*, 421 s.

10. Chumakov, AN., 2006. 'Ost–indskaja kompanija. Globalistika (Ost – India Company. Global studies)', *Globalistika: mezhdunarodnyj mezhdisciplinarnyj jenciklopedicheskij slovar' / K. A. Abishev [i dr.]; redkol.: I. I. Mazur [i dr.]; sost.: I. I. Mazur, A. N. Chumakov. – M.; SPb.; N'ju-Jork: IC Elima: ID Piter*, s.663–664.

11. Burbach, R., Robinson, WI., 1999. 'The fin di siecle debate: globalization as epochal shift', N.Y., Vol.63, №1, p.10–39.

12. 'Commodity Yearbook 2003', 2003, New York; Geneva: *UN*, 464 p.

13. 'Globalization, Growth and Poverty. A World Bank Policy Research Report', №4: *Oxford University Press*, 174 p.

14. 'Human Development Report 2017', 2018, New York, Oxford: *Oxford University Press*, 296 p.

15. Engdahl, W., 2011. 'A century of war. Anglo–American oil politics and the New World Order', Wiesbaden: *Dinges & Frick*, 356 p.

16. Kikushi, Ts., 2007. 'Intraregional cooperation and interregional competition in the Age of Globalization', *Japan review of international affairs / Japan institute of international affairs*, Tokyo, Vol.11, №1, p.60–75.

17. Maddison, A., 2001. 'The World Economy: Millennial Perspective', Paris: *OECD*, 383 p.

18. Robinson, WI., 2004. 'A theory of global capitalism: Production, class and state in a transitional world', Baltimore, London: *Johns Hopkins univ. press*, 224 p.

19. 'UNCTAD. Handbook of Statistics, 2009', 2009, UN: *New York and Geneva*, 492 p.

20. Subbotin, V., 2017. 'Trends of globalization and transformation of socio-cultural development', *World cultural values: pedagogical and psychological aspects of education of younger generation*, Aktay: «Өрнеу» БАҰО», p.13–16.

* * *